

Yökiitäjä Lepakko, loppuraportti

1. Hankkeen perusolettamukset ja tavoitteet

Yökiitäjä Lepakko on Vailla vakinaista asuntoa ry:n suunnittelema ja toteuttama, Ray:n rahoittama kolmivuotinen projekti vuosille 2006 - 2008. Projektin tavoitteena oli mahdollistaa asunnottomille sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuus nykyistä tehokkaammin sekä tavoittaa asunnottomia heidän omassa ympäristössään. Asunnottoman henkilön pääsyä palvelujen piiriin haluttiin edistää ja nopeuttaa. Projektin tavoitteena oli myös koota päivitettyä tietoa ulkona asuvista asunnottomista ja heidän tarpeistaan sekä välittää tätä tietoa muille tahoille.

Yökiitäjä-hankkeen pohjana oli perusolettamus, että pääkaupunkiseudulla on osittain tai kokonaan palvelujärjestelmien ulkopuolella eläviä yksinäisiä asunnottomia, eikä heitä onnistuta tavoittamaan eikä avuntarvetta selvittäminen niillä työtavoilla, joita viranomaisilla ja kolmannella sektorilla on ollut käytössään. Tilanne edellyttää etsivää työtä.

Perusoletuksen taustalla oli kaupungin keskusta-alueilla toteutettujen Vva:n tapahtumien aikana saadut kontaktit ja informaatio, yökahvilan asiakkailta saatu tieto sekä yhdistyksen silloisen toiminnanjohtajan Juhani Roihan ”katuvaisto”.

Hankkeella haluttiin tavoittaa oletettu asunnottomien ihmisten ryhmä perustamalla liikkuva, etsivää työtä tekevä yksikkö, joka toimisi kahvilaksi ja työpisteeksi sisustetusta linja-autosta käsin. Yksikön tehtävä oli mahdollistaa sosiaali- ja terveydenhoidon palveluiden saatavuus ulkona asuville ihmisille nykyistä tehokkaammin heidän omassa ympäristössään sekä koota päivitettyä tietoa ulkona asuvista ja välittää tieto eri tahoille. Lisäksi oli tarkoitus kehittää työmenetelmiä, jotka parhaiten sopisivat tämän ihmisryhmän parissa tehtävään työhön.

2. Toteutus

Yökiitäjä Lepakko -bussin idean isä oli nyt jo edesmennyt Vva ry:n toiminnanjohtaja Juhani Roiha. Hänen aloitteestaan saatiin järjestölle hankituksi vanha linja-auto, joka kunnostettiin osittain talkoovoimin projektin käyttötärpeeseen sopivaksi. Projektin mahdollisti RAY:n tuki vuosille 2006 - 2008.

Lähtökohtana oli toteuttaa projekti öiseen aikaan tarkoitukseen hankitulla linja-autolla. Yökiitäjä-bussi oli liikkuva yökahvila, jonka palveluihin kuuluivat ohjaus ja neuvonta sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyen, ensiapu tarvittaessa, luottamukselliset keskustelut sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa, levähtämismahdollisuus sekä kahvi ja yöpalkan saanti. Linja-auton teknisten ongelmien takia jouduimme hankkimaan marraskuussa 2007 toisen auton, ns. minibussin, jolla projekti vietiin loppuun. Työvälineen vaihto vaikutti osittain myös työn painopistealueisiin.

Yksikön henkilökuntaan kuuluu sekä sosiaalialan että terveydenhuollon koulutuksen saaneita työntekijöitä. Työryhmään kuului alussa sairaanhoitaja, lähihoitaja ja sosiaaliohjaaja.

Hankkeen aloitus viivästyi toiminnanjohtajan kuoleman, bussin muutostöiden viivästymisen ja henkilöstön rekrytointiin liittyvien vaikeuksien takia. Toiminta aloitettiin vajaalla henkilökunnalla heinäkuussa 2006 ja koko työryhmän voimin lokakuussa 2006.

Liikuimme kolmen hengen ryhmänä keskimäärin noin 15:sta yönä kuukaudessa. Työskentelimme Helsingin keskustan alueella, eri kaupunginosissa sekä muualla pääkaupunkiseudulla. Linja-auton sekä minibussin reitit ja aikataulut oli etukäteen tiedotettu erilaisiin toimipisteisiin, joissa asunnottomat kävivät. Etsivän työn toimenkuvana oli myös jalkautua paikkoihin, joihin autolla ei päässyt. Yleiset käymälät, torit sekä puistot olivat tärkeitä kontaktipaikkoja.

Projektin edetessä teimme työtämme tunnetuksi luomalla yhteistyötä eri viranomaistahojen kanssa. Muun muassa Helsingin kaupungin asunnottomien sosiaalipalveluista oli työntekijä autossamme mukana noin kerran kahdessa kuukaudessa. Näin saimme arvokasta tietoa asunnottomien määristä ja elinoloista puolin ja toisin.

Projektissa käytettiin henkilöistä termiä ”kävijä”. Työvuoron päättyessä raportoimme mies- ja naispuoliset kävijät, uudet, ensikertaa kontaktissamme olevat kävijät, vailla vakinaista asuntoa olevat kävijät sekä käyntikerrat yhteensä. Jokaisen kuukauden lopussa teimme tilastot kävijämääristä sekä oleellisimmista tapahtumista.

3. Työmenetelmät

Tiedonhankinta ja toimintaympäristö:

lumipallomenetelmä, laaja informaation hankinta ja yhteistyöverkostot

Kun pyritään kontaktiin palveluverkostojen ulkopuolella olevien ihmisten kanssa, jotka muutenkin väistävät ja vetäytyvät normaaliyhteiskunnan toiminnoista, keskeistä on päästä ”kentälle”. Näin hankitaan tietoa mistä ihmisiä tavoittaa ja saadaan heihin luottamuksellinen yhteys, joka mahdollistaa työskentelyn ihmisten kanssa. Tiedonhankinnassa Yökiitäjän henkilökunta näki keskeisenä kolme toimintatapaa.

Lumipallomenetelmä perustuu siihen, että panostetaan kontakteihin ensimmäisten tavattujen ihmisten kanssa, jotta heille syntyy positiivinen kuva toiminnasta. Heiltä kerätään aktiivisesti ja kunnioittavasti tietoa muista kadun eläjistä. Tässä on tärkeää huomioida asiantuntijuuden siirto: kontaktihenkilö on asiantuntija omassa elinympäristössään, työntekijä on aloittelija.

Kun tavoitetaan uusia ihmisiä, prosessi toistetaan heidän kanssaan. Tärkeää on tehdä tästä yhteinen asia. Ihmiset, joihin on jo saatu kontakti, voivat osallistua työhön ja auttaa toisia samassa tilanteessa olevia jakamalla omaa asiantuntijuuttaan katuasunnottomien elämänpiiristä. Optimitilanteessa saadaan luotua aktiivinen katutasolla toimiva tiedonhankintaverkosto, joka välittää tietoa toimintaympäristöstä työryhmälle ja osallistuu näin myös itse työprosessiin.

Laaja informaation hankinta tarkoittaa, että otetaan positiivisesti vastaan informaatiota kaikista lähteistä, myös huolestuneilta yksityisiltä kansalaisilta, ja samalla voidaan levittää tietoa työstä ja asunnottomien tilanteesta.

Yhteistyöverkostot eri viranomaisten ja toimijoiden kanssa ovat ensiarvoisen tärkeitä sekä tiedonhankinnan kannalta että työresurssina. Hyvällä yhteistyöllä saadaan sujuvasti ja nopeasti järjestettyä palveluja niille ihmisille, jotka ovat halukkaita sillä hetkellä ottamaan niitä vastaan. Tällöin on tärkeää että yhteistyökumppanit ymmärtävät etsivän työn erityispiirteet. Ihmisryhmä, jonka kanssa työskennellään, ei

useinkaan kykene toimimaan ajanvarauksella ja normaalien toimistorutiinien puitteissa, vaan palvelua on saatava silloin kun henkilö on valmis sitä vastaanottamaan.

Myös verkostojen luomisessa on henkilökohtainen kontakti tärkeä. Työryhmällä on oltava varattuna riittävästi aikaa ja resursseja kiertää tapaamassa yhteistyökumppaneita ja kertomassa työstään henkilökohtaisesti, jotta aidot yhteistyösuhteet syntyvät ja verkosto saadaan luotua. Tämä on usein laajemmin verkostotyössä kohdattu ongelma: verkostot eivät synny itsestään, vaan ne täytyy aktiivisella työllä luoda ja niitä täytyy pitää yllä. Usein luullaan, että kyse on jostain hokkuspokkustempusta ja ilmaisesta lisäresurssista, joka syntyy itsestään kun sitä vain älytään käyttää. Kyseessä on kuitenkin resursseja vaativa työmuoto, johon täytyy olla valmis satsaamaan aikaa ja rahaa, jotta se toimii.

Yksilötyö

Aran ja vetäytyvän, palveluiden ulkopuolelle ajautuneen ihmisryhmän kanssa työskennellessä korostuvat kaikkeen ihmistyöhön liittyvät perusasiat.

Yksilön kohtaaminen ja hänen ehdoillaan toimiminen

Jokaisella ihmisellä on oma elämänsä ja sen muokkaama käsitys asioista. Ihmisen elinpiiriin ei voi rynnätä tarjoamaan valmiiksi mietittyjä ratkaisuja hänen oletettuihin ongelmiinsa, vaan työ alkaa aina ihmisen kohtaamisesta ja kuuntelemisesta. Sen selvittämisestä, mitä hän itse haluaa ja mistä hän haluaa puhua. Jos kohdattu ihminen haluaa keskustella kalastuksesta ensimmäiset neljä kertaa, silloin keskustellaan kalastuksesta. Kun ihmiseen yritetään aktiivisesti saada kontakti virastoympäristön ulkopuolella, ei voida edellyttää, että hän on kiitollinen ammattilaisen kalliista ajasta ja kertoo nopeasti mikä on hätänä ja mitä hän tarvitsee. Suurin tarve voi olla sillä hetkellä ihmisen kanssa keskustelu.

Kärsivällinen työote ja aika

Edelliseen liittyen työntekijällä täytyy olla aikaa keskittyä ihmiseen, samoin valmius luopua rankasta tehokkuusajattelusta, sillä asiaan pääseminen voi kestää vuoden. Samat jutut pitää olla valmis kuuntelemaan monta kertaa, hyvä juttu vain paranee kertaamisesta.

Kohdattavien ihmisten arjen ja siinä syntyvien tarpeiden huomioiminen tilanteessa

Kun ihmisiä kohdataan kadulla ensimmäisiä kertoja, on ensiarvoisen tärkeää, että heidän sen hetkisiä arkielämän tarpeitaan huomioidaan. Työryhmällä on hyvä olla mukanaan lämmintä juotavaa, ehkä pikku purtavaa ja varsinkin lämpimiä vaatteita, erityisesti sukkia.

Samasta syystä työryhmään tulee kuulua koulutettu terveydenhuollon työntekijä. Katuasunnottomilla on yleensä paljon terveydellisiä ongelmia, hoitamattomia vammoja, sairauksia yms. Kaikkea ei tietenkään voi hoitaa tehokkaasti kadulla, mutta vähintään ensiapua ongelmiin pitäisi löytyä paikan päältä. Jos tavattavalla ihmisellä on paha haava tai muu vamma, ei riitä että häntä kehoitetaan menemään terveysasemalle. Asialle pitää pystyä tekemään jotain myös juuri sillä hetkellä.

Jos akuuttiin tarpeeseen ei vastata, menetetään mahdollisuus luoda ihmiseen pysyvämpi kontakti, jonka avulla ehkä päädyttäisiin suurempiin muutoksiin hänen elämässään.

Työotteessa pitää korostua asenne, jossa mietitään mitä asialle voi tehdä eikä käytetä runsaasti aikaa ja energiaa sen miettimiseen, mitkä kaikki asiat eivät kuulu omaan ammatilliseen työnkuvaan.

Työntekijälle on ammatillisen osaamisen lisäksi hyödyksi laaja elämäkokemus ja yleissivistys, jotta hän kykenee tekemään itsestään tarpeellisen kenttätyössä ja sitä kautta saavuttamaan ihmisten luottamuksen.

4. Tulokset

Yökiitäjä hanke on tavoittanut toimintansa aikana yöaikaan 297 asunnottomia ihmistä, joista karkeasti kolmannes on työryhmän arvion mukaan ollut kokonaan tai suurelta osin palvelun ulkopuolella. Kyse ei ole väestötasolla katsottuna suuresta ihmisryhmästä, mutta toisaalta ei voi puhua myöskään puhua muutamasta yksittäisestä palveluista kieltäytyvästä yksilöstä.

Noin 60 – 100 ihmisen ryhmän olemassaolo osoittaa, että kyse on laajemmasta kuin yksilötason haluttomuudesta. Osa kaikkein syrjäytyneimmistä ihmisistä ei kykene toimimaan niissä toimintaympäristöissä, joissa virallisen palvelujärjestelmän palvelut ovat saatavilla. Hankkeen aikana tavatuilla ihmisillä on myös paljon erilaisia sairauksia ja muita palveluntarpeita, joten ei ole kyse siitäkään, että he eivät olisi avun tarpeessa. He ovat myös useimmissa tapauksissa valmiita ottamaan apua vastaan jos se on saatavilla tavalla jota he kykenevät hyödyntämään.

Näin ollen on tärkeää ylläpitää säännöllistä etsivää työtä, jolla pystytään pitämään yhteyttä tähän ihmisryhmään ja tarvittaessa auttamaan heidät tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Tässä yhteydessä haluamme korostaa, että kyse ei useinkaan ole mistään ylimääräistä euroa tms. koskevasta palveluntarpeesta, vaan henkeä ja terveyttä uhkaavista vammoista, sairauksista tai puutteista elämänolosuhteissa.

Yökiitäjä-hanke on osoittanut toimintansa aikana, että oletettu palveluntarve on olemassa. Toiminnan aikana on onnistuttu luomaan työmuoto, jonka kautta tavoitetaan suuri osa palvelun tarpeessa olevista ihmisistä ja tekemään heidän kanssaan paneutuvaa sosiaali- ja terveydenhuollon perustyötä (Siren 22.1. 2008). Keskimääräinen käyntimäärä on ollut 4,8 kävijää/toimintavuorokausi. Tätä voi pitää hyvin riittävänä työssä, jolla ei pyritä massapalveluihin vaan haavoittuvan, vetäytyvän ihmisryhmän erityispalveluihin. Uusia kävijöitä oli kuukausittain 6-10. Koko projektin aikana käynti- ja kontaktikertoja kertyi yli 1300.

Saavutettu toimiva yhteistyö Asunnottomien sosiaalipalveluiden, Kenttäpoliisin ja selviämishoitoasemien kanssa nopeutti tavattujen ihmisten pääsyä asumis- ja hoitopalveluiden piiriin. Sosiaalityöntekijöiden, opiskelijoiden ja median edustajien läsnäolo säännöllisesti minibussin matkassa levitti tiedon laajemmalle ryhmälle.

Toiminnan suurimpana ongelmana ovat olleet niukat resurssit. Pieni työryhmä on haavoittuvainen ja altis toimintakatkoksille. Niiden aikana usein ”kadotetaan” ihmisiä, joihin kontaktin luominen on vienyt pitkän ajan ja joiden uudelleenlöytyminen kestää pitkään. Ihmiset, joihin ollaan kontaktissa, eivät ole välttämättä tottuneet toimimaan pitkällä aikaperspektiivillä. Jos työryhmää ei muutamaan viikkoon näy, saattaa kontakti katketa ja työprosessi jää kesken.

Tekniset ongelmat käytössä olleen bussin kanssa johtivat työväliseen vaihtoon. Pienellä autolla liikkuminen lisäsi varsinaisen etsivän työn osuutta mutta toisaalta muutti yhteydenpidon luonnetta jo tavattuihin ihmisiin. Pikkubussilla toimimisen edut ja haitat eivät ole vielä tässä vaiheessa täysin arvioitavissa. Selvää on kuitenkin, että suuren linja-auton (vaikkei se olisikaan tiensä päässä) kanssa toimiminen vaatii tietotaitoa ja resursseja joita hankkeella ei ollut käytössään.

5. Yökiittäjä-hankkeen työryhmän pohdintaa

Yhteiskunnassamme liikkuu monenlaisia lukuja sekä käsityksiä vähäosaisten ihmisten elinolosuhteista. Katuasunnoton on terminä monelle varsin outo, mutta asiaa voidaan valottaa kertomalla, kuinka paljon ihmisiä elää yleisissä käymälöissä, rapuissa sekä erilaisissa kojissa vielä tänäkin päivänä. Nämä ihmiset ovat pudonneet yhteiskunnan palvelujen ulkopuolelle monista eri syistä; he ovat joko luovuttaneet tai vastoinkäymiset elämässä ovat vieneet voimat.

Huomionarvoista on, että olemme projektin edetessä saaneet vaikeasti asunnottomia kävijöitämme palvelujen piiriin. Helmikuussa 2007 avattuun Vva ry:n Sällikotiin majoitettujen asunnottomien asuttamiseen Yökiittäjä-hankkeella oli suuri merkitys. Myös projektin tunnettavuus sekä median mielenkiinto toimintamme kohtaan on yhteistyötahojen lisäksi vaikuttanut positiivisesti toimintamme tuloksiin.

Hankkeen läpivieminen oli suuri haaste sitä tekeväälle sosiaali- ja terveydenhuollon työryhmälle. Asunnoton henkilö on yleensä varsin arka, erakoitunut, liikuskelee yksin ja kontaktin saaminen häneen on pitkäjänteistä työtä. Palkitsevaa on ollut luottamuksen saavuttaminen asteittain kävijöiden keskuudessa.

Yökiittäjä-hankkeen myötä olemme tulleet siihen tulokseen, ettei asunnottomuus katoa eri viranomaistahojen kauniista puheista huolimatta mihinkään. On olemassa ihmisiä, jotka eivät tule ”viihtymään” erilaisissa tuki-asunnoissa, joita yhteiskunta pyrkii järjestämään näille vaikeasti asutettaville henkilöille.

Hankkeen aikana haastateltujen kävijöiden yöpymispaikat olivat varsin kirjavat. Osa kävijöistä vietti öitään säännöllisesti roskapöntöissä, lehtilaatikoissa sekä yleisissä käymälöissä. Siis miksi näin, ettei ole paikkaa mihin mennä öisin? On vain yökahvila Kalkkers tai Helsingin kaupungin ensisuoja Herttoniemen Sahaajankadulla - se ei ole kävijöidemme keskuudessa paikka, johon edes katuasunnoton menisi, ja millä menisikään klo 02.00.

Tämä oli Yökiittäjä-hankkeen kannalta ratkaisematon yhtälö. Moni valitsikin yöpaikakseen jonkin avoimen rappukäytävän. Toimintamme aikana saimme kävijöiltämme suuret kiitokset olemassaolostamme: on kuitenkin joku, joka neuvoo ja auttaa. Työntekijän näkökulmasta ajatellen tuntuu varsin uskomattomalta, kuinka paljon näitä katuasunnottomia kulkee öisillä kaduilla.

Käydessämme Tukholmassa tutustumassa vastaavaan toimintamuotoon, emme voineet kuin todeta, kuinka organisoitua toiminta siellä oli eri yhteistyökumppaneiden kesken. Suomessa toiminnan kehittämiseksi on selkeä tilaus ja tarve. Käyntimäärät autossamme ovat varsin suuret väestöpohjamme suhteutettuna, vaikka toimintamme keskittyi vain pääkaupunkiseudulle.

Huomiomme kiinnittyi myös täysin ulkopuolisten ihmisten haluun auttaa kävijöitämme; heidän vaatelahjoituksensa ovat menneet oikeaan osoitteeseen. Yökiittäjä-hanke oli tärkeä näyttö siitä, kuinka etsivä työ tuottaa faktatietoa yhteiskuntamme vähäosaisten asemasta.

Lopuksi

Yökiittäjä-hankkeen aikana on käynyt ilmeiseksi, että pääkaupunkiseudun kokoinen kaupunkialue, Suomen mittakaavassa metropolialue, tarvitsee hyvin jäsenettyä, virastoajan ulkopuolella toimivaa etsivän työn

yksikköä. Yökiitäjä-hankkeen aikana on niukoista resursseista ja niiden aiheuttamista toimintakatkoista huolimatta onnistuttu kehittämään toimiva työmalli tähän tarkoitukseen.

Työ on pitkälti ammatillista ”käsityötä”, ja sen aikana kertynyt tieto ja osaaminen ovat vain murto-osaltaan välitettävissä paperilla. Jos työtä tehnyt työryhmä hajoaa muihin töihin ja toiminta keskeytyy, kerätty tieto, osaaminen ja kontaktit kentällä pääosin katoavat. Jos toimintaa aiotaan uudestaan käynnistää myöhemmin, kolmannen sektorin tai viranomaisten toimesta, suurin osa työstä täytyy tehdä alusta alkaen uudestaan.

Pekka Nikkanen

Vesa Timberg

Minna Tuovinen